

ABŞ-İN HƏBSXANA KİTABXANALARI: TARİXİ VƏ MÜASİR İNKİŞAF SƏVİYYƏSİ

Kəmalə Məmmədova

Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının
Kulturologiya və Etnologiya İnstitutunun
Kəmalə Məmmədova
kitabxana-informasiya fəaliyyəti üzrə
ilmi əməkdaş
kamalamammad@gmail.com

ABŞ-ın həbsxana kitabxanaları: tarixi və müasir inkişaf səviyyəsi

Xülasə: Məqalədə

ABŞ-ın həbsxana kitabxanalarının tarixi və müasir inkişaf səviyyəsi

Тюремные библиотеки США: история и современное состояние

Резюме: статья посвящена истории, современному состоянию и развитию тюремных библиотек США.

USPrisonLibraries: History and Current Status

Abstract: The article discusses the history, current status and development trends of the US prison libraries.

Açar sözlər: kitab, kitabxana, həbsxana, humanizm

Ключевые слова: книга, библиотека, тюрьма, гуманизм

Key words: book, library, penitentiary library, prisoner, humanism

Giriş: Penitensiar müəssisə kitabxanaları, azadlıqdan məhrum etmə yerlərində və penitensiar sistemin digər müəssisələrində fəaliyyət göstərən kitabxanaların bir növüdür. Bu kitabxanalar məhbusların yenidən sosiallaşması və ruhi-mənəvi cəhətdən tərbiyələnməsi vasitələrindən biri hesab edilir. [5]

Avropa Penitensiar Qaydalarına görə:

- Hər bir penitensiar müəssisə lazımı qaydada müxtəlif populyar və tədris materiaları, kitablarla və digər məlumat daşıyıcıları ilə komplektləşdirilmiş kitabxanaya malik olmalıdır.
- İmkan daxilində penitensiar müəssisələrin kitabxanalarının işi yerli kitabxana xidmətləri ilə birləşdirilir. [8]

Penitensiar müəssisə kitabxanalarında işin düzgün təşkili penitensiar müəssisədə sağlam mikromühitün formalaşmasına kömək edir, kollektiv fəaliyyəti və xidmət seksiyaşmasının işini aktivləşdirir, azadlıqdan məhrum olmuş insanların sosial adaptasiyasına, onların islah olunma prosesinin səmərəliliyinə müsbət təsir göstərir və ən əsası azadlığa çıxdıqdan sonra məhbusun qısa bir zamanda normal vətəndaş həyatına dönməsinə zəmin yaradır.

Azərbaycan kitabxanaşünaslığında penitensiar müəssisələrin tabeliyində olan kitabxanaların fəaliyyəti indiyədək nə nəzəri, nə də praktiki aspektdən kompleks şəkildə tədqiqat obyektinə çevrilməmişdir. Odur ki, məhdud imkanlı şəxslərə-məhbuslara kitabxana xidmətinin təşkili məsələlərinin elmi cəhətdən araş-

dırılması və müstəqil tədqiqata cəlb olunması bu gün müvafiq sahənin ən aktual problemlərindən biri hesab edilir. Bu problemin həllində dünya təcrübəsinin öyrənilməsinin isə olduqca böyük əhəmiyyəti vardır.

Məsələnin qoyuluşu: 1676-cı ildə Massaçusets ştatının Nantaket şəh

edi Həbsxana intizamı üzrə Boston cəmiyyətinin (Boston Prison Discipline Society) bu fikri məhz 50-ci illərə təsadüf edir. Qeyd edək ki, bu cəmiyyət XIX əsrin birinci yarısında həbsxanalarda saxlanılma məsələləri ilə məşğul olan aparıcı təşkilatlardan biri olmuşdur.

Məsələnin izahı: Həbsxana məsələlərinə dair 1870-ci ildə keçirilmiş Milli Kongresdən sonra Sinsinatti həbsxanalarında aktiv islahatlar və kitabxanaların inkişaf dövrü başladı. Kongresdə bu mərhələ üçün aşağıdakı əsas islahat istiqamətləri işlənmişdi: cəzalandırmaq deyil, islah etmək; differensial yanaşma; yaxşı davranışa görə həvəsləndirmə; vaxtından əvvəl şərti azadlıq, qeyri-müəyyən həbs müddəti; təhsil. Bunlardan ən sonuncusu-təhsil mütləqni və həbsxanalarda yaxşı komplektləşdirilmiş kitabxanaların olmasını tələb edirdi.

1876-cı ildə ABŞ-ın Pelsilvaniya ştatında nümunəvi rejimli təkadamlıq həbsxanalar yaradıldı. Bu həbsxanalar öz yeni iş mexanizmi ilə məhbusa “peşiman olmağa” kömək etməli idi. Təkadamlıq həbsin dəhşət saçan mənzərəsini C.Dikkens hələ 1842-ci ildə özünün ndə belə təsvir edirdi: “Burda elə işgəncələr hökm sürür ki, onun dərinliklərini yalnız onu çəkənlər hiss edə bilər və heç bir insan bu işgəncələrə dözməyə məhkum deyil...” O zaman Ç.Dikkensə bir neçə məhbusla, o cümlədən dörd qadınla danışmaq imkanı verilir. Onlardan birinin həyatını təsvir edən Ç.Dikkens yazırdı: “Onun əlində Bibliya, qrifel taxtası(üstünə mum çəkilməmiş lövhə)və qələm vardı; müəyyən qaydalara əməl etdikdə ona digər xüsusi seçilmiş kitablar, eləcə də pero (mürəkkəb, tuş və s. ilə yazmaq üçün yarıq sivri ucu olan metal qələm), mürəkkəb və kağız da verirlər”. [1]

1876-cı ildə Nyu-York ştatında, Elmira şəhəri yaxınlığında daha bir islahatçı həbsxana açıldı. Həmin həbsxananın nümunəsi əsasında açılan digər bu tipli həbsxanalarda da yaxşı təchiz edilmiş kitabxanalar təşkil edildi. Bu kitabxanaların illik kitab verilişi 12000 nüsxə, fondu isə 90000 nüsxə təşkil edirdi. İslahatçılar yaxşı kitabların mütləqsinin “islah” gücünü təbliğ edir və entuziazm ilə onları əhalidən yığirdilər. XIX əsrin sonlarında onlardan biri yazırdı: “Anlayaraq oxuyan məhbüs bundan çox fayda əldə edir. Mənə elə gəlir ki, onlar tam olaraq qəlbi, ruhu, vücudu ilə dəyişir. Əvvəllər onlar natəmiz idilər, indi isə özlərinə baxırlar. Onların davranış tərzi də yaxşılaşmışdır, indi insan kimi daha intelligent görünürlər. Cəhalət məhbüs, təhsil isə insan yaradır”.

XX əsrin ilk onillikləri ərzində də vəziyyət demək olar ki dəyişməz olaraq qaldı, yəni həbsxana kitabxanalarında kitab seçimi əvvəlki kimi hələ də həbsxana keşişinin vəzifə səlahiyyətlərinə daxil idi. Bu kitabxanalara məhbüslər üçün maraqlı doğuracaq kitab demək olar ki, daxil olmurdu.

1915-ci ildə Amerika Kitabxana Assosiasiyası həbsxana kitabxanaları üçün ilk vəsait nəşr etdirdi. [6, 2-3]

Ümumiyyətlə, tarixi faktlar göstərir ki, hətta ötən əsrin 20-ci illərində Nyu-Yorkdakı Obon həbsxanasında və Bermontdakı Vindzor həbsxanasında bütün maraqlı kitablar yığışdırılmış, yalnız dini broşürə və dua kitabları qal-

mıdır. Həmin dövrdə həbsxana kitabxanası tərəfindən təklif olunan ədəbiyyat məhbusların davranışına və şüuruna nəzarət məqsədi ilə seçilirdi. Mə

ABŞ-ın Müdafiə Nazirliyi bildirir ki, bu gün kitabxana 3500 cildə əlye-tərliyi təmin edir və həbsxana bu kitabların sayını gələcəkdə 10000-20000 nüsxəyədək artırmaq niyyətindədir.

Lakin ABŞ-ın həbsxana kitabxanalarına yanaşmada mübahisə doğuracaq məqamlar da var. Belə ki, iki il bundan əvvəl Ohayo, Miçiqan və Kanzas həbsxanalarında məhbusların proqramlaşdırma ilə bağlı kitabları mütaliəsinə qadağa qoyulmuşdur. Bu yaxınlarda Oreqon ştatı da texnologiyalar və proqramlaşdırma ilə bağlı kitablara qadağa tətbiq etmiş, onlar həbsxana kitabxanalarından tamamilə yığışdırılmış, 1600 adda qara siyahıya düşmüş nəşrlərin siyahısına daxil edilmişdir. Hətta həmin kitabların poçt vasitəsilə məhbuslara göndərilməsi belə qadağan edilmişdir. Məmurular bunu həbsxananın kompyuter sisteminin təhlükəsizliyini qorumaq məqsədilə etdiklərini bildirsələr də onların fərdi kompyuterlərlə işin baza biliklərini öyrədən vəsaitlərin təhlükə mənbəyi olması barədə fikirləri insanda təəccüb və təəsüf doğurur. [9]

Nəticə: Kitab, mütaliə və kitabxana məhbusun gözündə keçmiş azad həyatın qalıqları, maraqlı informasiya mənbəyi, ağır reallıqdan faydalı yayınma və yaradıcı özünübərpə vasitəsidir. Kitabxana məhbusu fani dünyadan, boşluqdan, mənasızlıqdan qoparır və ona özü barədə düşünməyə, nəhayət özü ilə “məşğul olmağa” və bu həyatdakı rolunu, hərəkətlərini qiymətləndirməyə imkan verir.

Yəqin ki, rejissor Frenk Darabontun Stiven Kinqin «Rita Xeyvort və Şouşenkədən xilas» povesti əsasında 1994-cü ildə çəkdiyi «Şouşenkədən qaçış» amerika film-dramı çoxlarının yadındadır... Men ştatının məhkəmə qərarı ilə bank vitse-prezidenti olan Endi Dyufreyn törətmədiyi cinayət üstündə-arvadının və onun sevgilisinin ölümünə görə iki ömürlük həbs cəzasına məhbus olunur. O Şouşenkə-İngiltərəninən murdar həbsxanalarından birinə düşür və sujet xətti də məhz elə həbsxana kitabxanasından başlayır. Endi Dyufreyn həbsxana kitabxanasının imkanlarının genişləndirilməsi məqsədi ilə Senatı məktub yağışına tutur və sonda kitab və maliyyə vəsaiti ayrılmasına və bununla da digər məhbusların təhsil almasına nail olur. Zənnimcə, bu film ABŞ-ın həbsxana kitabxanalarının mənzərəsini əks etdirən ən gözəl vasitə, ən mükəmməl ekran əsəridir.

Gördüyümüz kimi, məhbuslara kitabxana xidmətinin təşkili hətta ən lider dövlətdə belə dar çərçivəli idarə problemi deyil və o bir nəfərin-müəssisə rəhbərinin kitabxana xidmətinə münasibətindən və şəxsi baxışlarından asılı olmamalıdır. Bu təcrübəyə əsaslanaraq əminliklə deyə bilərik ki, həbsxana kitabxanaların işi müəssisələrin ümumi vəzifələri çərçivəsində həyata keçirilməli, tərbiyə işinə və onun psixoloji təminatının təkmilləşdirilməsinə imkan yaratmalıdır.

Ədəbiyyat

1. Собрание сочинений: в 30 т. / Ч.Диккенс; под общ. ред. А.Аникста, В.Ивашевой, ЕЛанна. – Москва: Гослитиздат, 1957-1963. – 21 см. Т.9: Амери-

- канские заметки; Картины Италии: пер. с англ. – 1958. – 558 с.: ил https://royallib.com/book/dickens_charlz/amerikanskie_zametki.html
2. Чтение в американских тюрьмах: рекомендации и ограничения / Л.Салливан [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://old.russ.ru/ist_sovr-/19991126_sullivan.html. – Загл с экрана.
 3. Challenges and accomplishments in U.S. prison libraries / V.Lehmann // *Library Trends*. – 2011. – No. 59 (3).
 4. Library services to the incarcerated: applying the public library model in correctional facility libraries / Sh.Clarck, E.MacCreaigh. – Westport, Conn: Libraries Unlimited, 2006.
 5. Lifelong learning: the prison library as a bridge to participation / D.Brosens, L.De Donder, S.Dury, T.Vanwing, D.Verde // *Procedia-Social and Behavioral Sciences*. – 2015. – Vol. 191. – P.1496-1500. DOI: 10.1016/j.sbspro.2015.04.434. https://www.researchgate.net/publication-/279057889_Life_Long_Learning_The_Prison_Library_As_A_Bridge_To_Participation
 6. U.S. prison library services and their theoretical bases / R.J.Rubin // *Occasional Papers*. – 1973. – No. 110. – P.2-3<https://www.ideals.illinois.edu/bitstream/-handle/2142/3853/gslisoccasionalpv00000i00110.pdf?sequence=1>
 7. https://en.wikipedia.org/wiki/Guantanamo_Bay_detainment_camp_library
 8. <http://www.justice.gov.az/categories/103>
 9. <https://news.ru/usa/zekam-v-ssha-zapretili-chitat-knigi-po-programmirovaniyu/>

Рәүҗи: п.ü.f.dok., dos. N.İ.İsmaylov